

TARTU ÜLIKOOLI USUTEADUSKOND

Irina Möldre

SURM JA SURMAJÄRGSUS JAAPANI USUNDILOOS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: professor Tarmo Kulmar

TARTU 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
I PEATÜKK SHINTŌ JA JAAPANI BUDISM	6
1.1. <i>Shintō</i> : tähendus ja olulisemad mõisted	6
1.2. Jaapani budism	7
II PEATÜKK SURM: SURMAMÜTOLOOGIA JA TSEREMOONIAD	9
2.1. Jaapani (<i>shintō</i>) surmamütoloogia	9
2.1.1. Jaapani mütoloogia peamised allikad ja mütoloogia olemus	9
2.1.2. Izanami surmamüüt ehk „esimene surm“	11
2.2. Surmatseremooniad ja eeskirjad	12
2.2.1. <i>Shintō</i> surmakontseptsioon	12
2.2.2. Budistlikud surivoodipraktika tekstid ja eeskirjad	14
2.2.2.1. Surivoodipraktikad ja „Hea sõber“	15
III PEATÜKK MATMISVIISID JA MATUSETSEREMOONIAD.....	17
3.1. Matmisviisid eelajaloolises Jaapanis	17
3.1.1. <i>Jōmon</i> ’i periood	17
3.1.2. <i>Yayoi</i> periood.....	19
3.1.3. <i>Kofun</i> ehk kurgaanide periood	19
3.2. Matused Heiani ja Kamakura perioodil: budistlike matuse- tseremooniade kujunemise algus.....	22
KOKKUVÕTE	25
KASUTATUD KIRJANDUS.....	28
SUMMARY	30
Lisa 1 Kurgaanid	33

SISSEJUHATUS

Käesoleva bakalaureusetöö teema – *Surm ja surmajärgsus Jaapani usundiloosi* – valikul oli oluline roll autori pikaajasel isiklikul huvil Aasia, esmajoones just Jaapani kultuuri, religiooni ja ajaloo, vastu ning asjaolu, et käsitletavat teemat on nii Eestis kui ka maailmas üldiselt vähe uuritud.

Töö eesmärgiks on lühidalt võrrelda Jaapani kahe suurima religiooni – *shintō* ja budismi – surmakäsitlusi ning anda ülevaade muistses Jaapanis levinud matmisviisidest ja budismi leviku ajal kujunenud surmaga seotud rituaalidest ja eeskirjadest. Samuti tõstetakse antud töös esile juba keskajal kujunenud surmaga seotud nn loomuliku tööjaotust *shintō* ja jaapani budismi vahel. Töös käsitletav periood hõlmab aega mütoloogilisest Jaapanist kuni Kamakura perioodi lõpuni 1333.aastal.

Bakalaureusetöös tahetakse saada sissejuhatav ülevaade Jaapani põlireligiooni, *shintō*, surmakontseptsioonist. Kuidas on *shintō* surmakontseptsioon seotud mütoloogiaga ning millised on selle olulisemad mõisted ja kuidas neid on võimalik tõlgendada? Kas on võimalik rääkida budismi, kui tollel ajal võõra religiooni mõjust *shintō*'le või on mõju olnud hoopis vastupidine? Jõudes budistlike surivoodipraktikate juurde, kes on mõjukaim mainitud praktikaid korraldatavate eeskirjade autor ning milles väljendub tema mõjusus? Töös käsitletakse ka matmisviise muistses Jaapanis ning Heiani ja Kamakura perioodil alanud budistlike matuste levikut. Millised matmisviisid olid levinud muistses Jaapanis ning kas arheoloogiliste leidude põhjal on tehtud ka surmajärgsuse uskumusi puudutavaid järeldusi? Millised need on? Miks võib Heiani ja Kamakura perioodidest rääkides vihjata nn „loomulikule tööjaotusele“ surmaga seotud tseremooniade juures, ja miks on selliste järelduste tegemine siiski teatud mõttes ebasoovitav?

Ainest on valdavalt kirjeldatud, vajadusel kasutatud ajaloolis-kriitilist meetodit. Kasutatud artiklid ja monograafid töötati läbi, olulisemad punktid märgiti ära ning võimaluse korral võrreldi sama teemat käsitlevate paralleelsete materjalidega. Võrreldi ka vanemaid allikaid värskemate uurimustega – eesmärgiks märgata aja jooksul saadud uute andmete ja teooriate mõju käsitletavas valdkonnas tehtavatele uurimustele ning sellest tingitud muutusi neis

tehtavates järeldestes. Käesoleva bakalaureusetöö puhul on valdavalt arvesse võetud uuemaid uurimusi, vanemad on kas välja jäetud või põgusalt ära mainitud. Mõningad tehtud järeldested on pigem oletusliku sisuga, kuna enamik käsitletava valdkonna uurijaid, kelle kirjutiste põhjal on kirjutatud antud töö, pole nende osas jõudnud ühele kindlale järeldestele.

Kuna tegu on võrdlemisi kitsa valdkonnaga, pole Jaapani surmakultuuri kui sellist Eestis varem uuritud. Maailmas on selle kitsa valdkonna uurimisele pühendunud väga väike arv uurijaid ning Jacqueline I. Stone on käesoleva töö seisukohalt nende seast ehk kõige olulisem. J. I. Stone'i ja Mariko Namba Waltri poolt koostatud ning Hawaii Ülikooli kirjastuse poolt 2008.aastal välja antud kogumik Jaapani budismi surma ja surmajärgsust käsitletavate artiklitega on käesoleva töö olulisemaks allikmaterjaliks. Mainitud kogumikust pärinev J. I. Stone'i artikkel on aluseks budistlikku surivoodipraktikat¹ käsitlevale peatükile. Abiks antud töö koostamisel oli ka eelajaloolist Jaapanit käsitlev Cambridge Ülikooli kirjastuse poolt välja antud Jaapani ajaloo esimene köide, esmajoones Takeshi Matsumae² ja Kōyū Sonoda³ artiklid *shintō* ja Jaapani budismi kohta. *Shintō* surmamütoloogia käsitlemiselt oli suureks abiks Jaapani üks vanimaid kroonikaid, Basil Hall Chamberlaini poolt inglise keelde tõlgitud *Kojiki*⁴. Allikad on valdavalt refereerivad.

Käesolev töö on jaotatud kolmeks suuremaks osaks, mis on omakorda jaotatud alapeatükkideks. Esimene peatükk on sissejuhatav ning annab lühikese ülevaate *shintō* ja Jaapani budismi ajaloost ja olemusest. Peatüki eesmärgiks on tõsta esile eelpool nimetatud kahe religiooni neid jooni, mis on käesoleva bakalaureusetöö seisukohalt olulisemad ning anda ajalooline taust edasisele. Teises peatükis käsitletakse *shintō* surmamütoloogiat, sellest tulenevat

¹ Stone, J. I. With the Help of "Good Friends": Deathbed Ritual Practices in Early Medieval Japan. – *Death and Afterlife in Japanese Buddhism*. Edited and introduced by Jacqueline I. Stone and Mariko Namba Walter. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2008, pp. 61-101.

² Matsumae, T. Early kami worship. – *Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan*. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 317-358

³ Sonoda, Kōyū. Early Buddha worship. – *The Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan*. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 359-414.

⁴ *The Kojiki, or Records on Ancient Matters* (Second Edition tr.). (2005). (B. Hall Chamberlain, Tõlk.) North Clarendon: Tuttle Publishing.

surmakäsitlust ning lõpuks budistlike surivoodipraktikate tekste ja eeskirju. Seletamaks *shintō* surmakontseptsiooni tagamaid ja olemust, on käesolevas töös kasutatud Jaapani mütoloogiat, täpsemalt siis surmamütoloogiat, mille abil on seletatud surmaga seostatavat rüveduse põhimõtet. Budistlike surivoodipraktikaid ning nende kohta käivad tekstid on näiteks budismi saabumisega Jaapanisse alanud teatavatest muutustest ühiskonnas, sealjuures eriti aristokraatlikes ringkondades, kelle jaoks on surma rüveduse küsimus suureks probleemiks ning vajas lahendust. Kolmas, ja viimane, peatükk käsitleb matmisviise eelajaloolises ja varajases Jaapanis ning budistlike matusetseremooniate. Kirjeldatud on kolme ajaperioodi, mis hõlmavad aega alates 11 000 aastat eKr kuni 6.sajandi lõpuni, ning tola ajal levinud matmisviise. Budistlike matusetseremooniate puhul on tähelepanu pööratud eelkõige Heiani ja Kamakura perioodidele, sest tol ajal toimunud muutused ja arengud Jaapani surmakultuuris on oluliseks aluseks edasisele.

I SHINTŌ JA JAAPANI BUDISM

1.1 *Shintō*: tähendus ja olulisemad mõisted

Shintō (神道 “Jumalate tee”) on Jaapani põlisusund, mis arenes algsest jumaluste ehk *kamide* kummardamisest ja lihtsast loodusjõudude/elementide ees aukartuse tundmisest keerukaks uskumuste ja rituaalide süsteemiks. Algset vaimude kummardamist hakati nimetama *shintō*ks pärast budismi jõudmist Jaapanisse 6.sajandil⁵, kuid religioosse süsteem tähenduse omandas *shintō* alles 15.sajandi teisel poolel⁶. W. G. Aston, tuntud Briti Jaapani keele ja ajaloo uurija 19.sajandil on *shintō* kohta öelnud järgmist: „*Shintō* on arvatavasti kõige rudimentaarsem religioosne kultus, millest meil on olemas adekvaatne kirjalik ajalugu. See ei ole toorest polüteismist edasi läinud; selle isikustamised on ebamäärased ja jõuetud; vaimu kontseptsioonist on vähe arusaamu; peaaegu pole olemas midagi moraalkoodeksi laadset.“⁷ 7.-8.sajandil hakkas kujunema nõ „Õukondlik *shintō*“, mis erines tunduvalt provintsidest praktiseeritavast. Sellest tulenevalt on tänapäeva uurijatele tuntud kaks *shintō* suunda: Riiklik/Keiserlik/*Ise shintō* ja *shintō* kui rahvausund.⁸

Nagu juba öeldud kutsutakse *shintō* jumalusi *kamide*ks. *Kami* (神) on üldjuhul tõlgitud kui „jumalus“ või „vaim“, kuid seda vaid seetõttu, et need terminid on selle tähendusele lääne inimese jaoks kõige lähemad. „*Kami*’d on eelkõige taeva ja maa jumalused ning vaimud, keda kummardatakse pühamutes. Aga ka inimesed, linnud ja loomad, taimed ja puud, ookeanid ja mäed – kõik, kes omavad erakordseid võimeid ning väärivad seetõttu sügavat austust. *Kami*’d ei ole vaid salapärased head ja üllad, vaid ka kurjad vaimud, kes on samuti erakordsed ja

⁵ Matsumae, p. 324-326

⁶ Scheid, B. *Overcoming Taboos on Death: The Limited Possibilities of Discourse on the Afterlife in Shintō – Practicing the Afterlife: Perspectives from Japan*. Edited and introduced by Susanne Formanek and William R. LaFleur. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004, pp. 205-230

⁷ Hane, Mikiso 1991. *Premodern Japan: a historical survey*. Boulder [etc.], Westview Press. – p. 18: *Shintō is perhaps the most rudimentary religious cult of which we have an adequate written record. It has not advanced beyond crude polytheism; its personifications are vague and feeble; there is little grasp of the conception of spirit; it has scarcely anything in the shape of moral code.*

⁸ Matsumae, p. 326.

nõuavad austust.⁹ Kuigi *kamidele* on *shintōs* omistatud teatud universumi osade loomist, pole nad ometi kõikesuutvad ning kõiketeadvad, nagu seda on kristlik Jumal. Samuti ei ole Jaapani põlisusundi jumalused surematud.¹⁰

Käesoleva töö seisukohalt on oluline mõista, et suure hulga *shintō* rituaalide ainsaks eesmärgiks on rituaalse puhtuse säilitamine. Rituaalse puhtuse keskseks terminiks on *tsumi* (罪) – olemasolevast korras üleastumine, mille neutraliseerimiseks on vaja sooritada puhastusrituaal. *Tsumi* alla kuulusid nii inimeste endi väärted kui ka õnnetused, millel surelikel puudus otsene kontroll¹¹, kuid mis siiski võisid olla tagajärjeks mõne kohaliku *kami* pühamu rüvetamisele¹². *Tsumi* oli vanas Jaapanis ohuks kosmilise ja sotsiaalse korra püsimisele ning eksimused tuli kindlasti likvideerida. Oli levinud arusaam, et puhastustseremooniatega jätmata pahandab *kamisid* ning võib kaasa tuua suuri õnnetusi.¹³

Oluliseks terminiks on ka *kegare* (穢れ), mis tähendab saastet, rüvetatust, reostatust. *Kegare* põhjuseks võisid olla näiteks sünnitamine, surm ja haigused. Samuti oli *kegare* üks vormidest – *shokue* (触穢) - edasiantav nii inimesele kui ka geograafilisele paigale (näiteks pühamule). Et vältida teiste „nakatamist“ pidi rüvetatuga kokkupuutunud isik loobuma suhtlusest teiste ühiskonna liikmetega kindlaksmääratud eraldatuseperioodi jooksul.¹⁴

1.2 Jaapani budism

Budism jõudis Jaapanisse 6.sajandil kolme Korea kuningriigi vahendusel. Esimene neist, Koguryō loodi 313.aastal pKr ning seda kuningriiki mõjutas Hiina Põhjakuningriikides leviv budism. Teine kuningriik, Paekche, tekkis 4.sajandi

⁹ **Matsumae**, p. 318: *Kami are, first of all, deities of heaven and earth and spirits venerated at shrines, as well as the humans, birds and beasts, plants and trees, oceans, and mountains that have exceptional powers and ought to be revered. Kami include not only mysterious beings that are noble and good but also malignant spirits that are extraordinary and reserve veneration.*

¹⁰ **Matsumae**, p.317

¹¹ **Matsuame**, pp. 319-320

¹² **Stone**, J. I. *The Dying Breath: Deathbed Rites and Death Pollution in Early Medieval Japan. – Heroes and Saints: The Moment of Death in Cross-cultural Perspectives.* Edited and introduced by Phyllis Granoff and Koichi Shinohara. Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2007, pp. 173-246

¹³ **Matsumae**, p. 322

¹⁴ **Stone**, 2007. p. 175.

esimesel poolel Korea poolsaare edelaosas. Selles riigis oli budism vastuvõtmine aeglane, arvatavasti inimeste soovimatusest uut religiooni omaks võtta. Paekche kuningriigi budismi kõrgajastu algas arvatavasti mõni aeg enne 6.sajandi keskpaika. Ning kolmas kuningriik, Silla, loodi poolsaare kaguosas samaaegselt Paekche kuningriigi esilekerkimisega.¹⁵

Traditsiooniliselt on budismi toojaks Jaapanisse nimetatud Paekche kuningriigi kuningat Sōng-myōng'i. Samas on uurijad aga veendunud, et Jaapanis olid Korea kuningriikide kolooniad ja seega ka budistlikud mungad olemas juba enne seda. Samuti märgib Sonoda, et *Nihon shokis* (日本書紀 *Jaapani Kroonikad*) kirjeldatud Budismi saabumine Jaapanisse on hilisem lisa, mis aga ei muuda tõsiasja, et Paekche kuningas saatis tõesti Budismi toonud saadikud Jaapanisse¹⁶. Budismi ei võetud Jaapanis omaks kohe. Keiser Kinmei (欽明天皇 *Kinmei-tennō*; valitses 531-571) pidas esmalt nõu oma õukonnaga. Õukonnas oli nii budismi pooldajaid - Soga klann (蘇我氏 *Soga-no uji*) kui ka selle vastaseid - Mononobe klann (物部氏 *Mononobe uji*) ja Nakatomi klann (中臣氏 *Nakatomi uji*). Lõpuks sai Soga klann keisrilt loa budistlike templite rajamiseks.¹⁷

Budismi leviku algus Jaapanis ei olnud kerge. Peagi pärast esimese templi valmimist laastas maad katk, mida paljud budismivastased perekonnad pidasid *kami* viha väljenduseks. Budism suruti alla, kuid see ei mõjutanud katku levikut kuidagi ning peagi jätkati budistlike pühamute ehitamist. Nara perioodil (710-784) loodi Hiina eeskujul Jaapani Budismi Kuus Koolkonda: Kusha koolkond (俱舎宗 *Kusha-shū*), Jōitsu koolkond (成實宗 *Jōjitsu-shū*), Ritsu koolkond (律宗 *Risshū*), Sanron'i koolkond (三論宗 *Sanron-shū*), Hossō koolkond (法相宗 *Hossō-shū*) ja Kegon'i koolkond (華嚴).¹⁸ Käesoleva töö jaoks pole need koolkonnad väga olulised.

¹⁵ **Sonoda**, Kōyū. Early Buddha worship. – *The Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan*. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 359-414.

¹⁶ **Sonoda**, pp. 371-372.

¹⁷ **Mitchell**, Donald W. 2002. *Buddhism: Introducing the Buddhist Experience*. New York, Oxford; Oxford University Press.

¹⁸ **Mitchell**, pp. 241-247.

Suured arengud budistlikus surmakultuuris ja surmajärgsuse kujutluses toimusid Heian'i (794-1185) ja Kamakura perioodil (1185-1333). Nendel perioodidel loodud budistlikest koolkondadest on siinkohal olulisemad Tendai koolkond (天台宗 *Tendai-shū*) ja Puhta maa koolkond (杖道 *Jōdō*).¹⁹

Järgnevalt tulevad lähema vaatluse alla *shintō* surmakäsitlused ning ka äsja mainitud budistlike koolkondade esindajateks loetud Õpetajate kirjutised surmast.

II PEATÜKK SURM: SURMAMÜTOLOOGIA JA TSEREMOONIAD

2.1. Jaapani (*shintō*) surmamütoloogia

2.1.1 Jaapani mütoloogia peamised allikad ja mütoloogia olemus

Jaapani ajaloo ja mütoloogia uurimiseks on mitmeid allikaid, kuid kõige vanemaid ja ka kõige olulisemaid allikaid on kaks: *Kojiki* (古事記) ja *Nihon Shoki* (日本書紀). Loomulikult on ajaloolisi allikaid teisigi, näiteks 797.aastal koostatud *Shoku Nihongi* (続日本紀).

Kojiki koostati 712.aastal eesmärgiga muuta ühtseks paikkonniti erinevad müütilised lood ja uskumused ning varieeruvused ajaloosündmuste edasiandmises.

Samuti võib *Kojiki* eesmärgiks pidada valitseva dünastia võimu õigustamist, sest selle kroonika sisu ja keelekasutus on selge poliitilise tagamõttega. Seal ei arvestata tol ajal veel võrdlemisi noorte perekondade mõjuvõimu kasvuga ega pöörata tähelepanu ka budismi suurenenud tähtsusele õukonnas, see tähendab ei arvestata reaalse jõudude vahekorraga valitsusringkondades. *Kojiki* tähtsaimaks ülesandeks tolleaegsete valitsejate jaoks oli „luua Jaapani minevikust selline mudel, mis toetaks eksisteerivat sotsiaalset korda“²⁰. *Kojiki* jaguneb kolmeks osaks: esimene osa käsitleb jumalate tulekut, nende tegevust ja jumalate järeltulijaid, teine ja kolmas on täies mahus pühendatud Jaapani keisrite geneoloogiale alates aegade algusest.²¹ Käesoleva

¹⁹ Mitchell, pp. 247-262.

²⁰ Жуков, А. Е.(редактор). 1998. История Японии: учебное пособие. [Т.] I, С древнейших времен до 1868 года. Москва, Российская академия наук, Институт востоковедения, Ассоциация японоведения, Японский фонд.

²¹ Жуков, стр. 66

bakalaureustöö seisukohalt on olulisem *Kojiki* esimene osa ehk jutustused „Kamide ajastust“.

Nihon Shokit hakati kirjutama kõigest 8 aastat pärast *Kojiki* koostamist (720). Selle kroonika erinevus *Kojikist* on märgatav ning on võimalik välja lugeda miks nad on koostatud niivõrd väikese ajalise vahega. *Nihon Shoki* koosneb 30 „kõitest“ ning selles on ära toodud mitmed ühtede ja samade müütide versioonid. Kroonika kirjutamiseks on kasutatud mitmeid allikaid, mille hulgas olid näiteks valitseva dünastia õukonnakroonikad, teiste võimsate perekondade kroonikad, kohaliku tähtsusega kirjapanekud, õukondlaste isiklikud ülestähendused, budistlike templite juures kirjapandud kroonikad ning Hiina ja Korea allikad. Ühe olulise punktina kirjeldab *Nihon Shoki* budismi levikut Jaapanis. Nagu *Kojiki*, nii oli ka *Nihon Shoki* peaülesandeks valitseva dünastia võimu legitimeerimine. Seetõttu näiteks ei võetud Jaapanis ka omaks Hiinast konfutsianismiga tulnud „Taeva mandaadi“ (天命 *tianming*)²² ideed, mis oleks teinud võimalikuks valitseva dünastia vahetumise.²³

Nagu juba öeldud, on mõlema eelpool nimetud kroonika kirjapaneku ajendiks soov näidata valitseva dünastia legitiimsust ning seetõttu on kirjapandu selgelt poliitilise tagamõttega. Puudu on näiteks eetiline ja teoloogiline alus kroonikates kirja pandud müütidele²⁴. Samuti pole tänapäeva uurijatel mõtet otsida Jaapani kroonikates kirjutatule algmütoloogiat, sest ühtset algmütoloogiat arvatavasti lihtsalt ei onudki²⁵. *Kojikis* ja *Nihon Shokis* kirjapandu ülesandeks on näidata keisri dünastiat kui jumalanna Amaterasust (天照大神 *Amaterasu-ōmikami*) järglasi ning seeläbi siduda Yamato klann iidsetel aegadel Jaapani

²² Hiina õpetuses kõrgemat ettemääratust tähistav mõiste. Eeskätt on seda rakendatud poliitilise võimu legitiimsust põhjendava kategooriana, mille järgi ei saa ükski valitseja ega dünastia võimu riigis pelgalt ühiskondlikest ja poliitilistest oludest või jõuvahekordadest tulenevalt, vaid taeva kui kõrgema väe otsese sekkumise tulemusel. Taevamandaadi alusel saab võimu inimestest kõige väarikam, kellel on suurim vägi ning kõrgeimad kõlbelised omadused. Taevamandaat on seega otsekui taeva poolt antav mandaat, mis annab mingile poliitilisele jõule õiguse maa peal võimu teostada.

Mäll, L; Läänemets, M; Toome, T. 2006. *Ida mõtteloo leksikon: Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu, Tartu Ülikooli Orientalistikakeskus

²³ Жуков, стр. 67-70

²⁴ Matsumae, T. Early kami worship. – *Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan*. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 317-358

²⁵ Ebersole, G. L. 1989. *Ritual Poetry and the Politics of Death in Early Japan*. Princeton, Princeton University Press

saarestiku loonud loojajumalate Izanagi(イザナギ) ja Izanamiga(イザナミ)²⁶. Ühest ehk tuntuimast Izanagi ja Izanamiga seotud müüdist võib leida aga ka seletuse paljudele Jaapanis levinud surma kontseptsioonidele. Sellest siis järgnevas alapeatükis.

2.1.2 Izanami surmamüüt ehk „esimene surm“

Müüdi järgi olid Izanagi ja Izanami jumalused, kes löid Jaapani saared. Pärast Onogoro saare²⁷ loomist laskusid nad maa peale, hakkasid meheks ja naiseks ning Izanami sünnitas ülejäänud Jaapani saarestiku. Lisaks saartele sündis Izanamist ka päikesejumalanna Amaterasu, kuujumal Tsukiyomi (月読 *Tsukiyomi-no-mikoto*) ning mere ja tormide jumalus Susa-no-o (スサノオ) ja paljud teised jumalused. Tulejumaluse *Hi-no-haya-yagi-wo-no-kami* ilmaletulek põhjustas aga Izanami surma (*koyasu*).²⁸

Nagu juba mainitud eespool, on *Nihon Shokis* kirjas ühe ja sama müüdi erinevad versioonid. Sama käib teatud määral ka Izanami surmamüüdi kohta. Kuigi müüdi mõningad aspektid on neis variatsioonides kohati erinevad, on põhiline liin siiski sama.

Pärast tulejumala sünni jäi Izanami raskelt haigeks ning suri. Izanagi jäi leinama, aga Izanami eemaldus Pimedusemaailma (黄泉 *Yomi*). Izanagi läks oma naisele Pimeduseriiki järele, kuid jõudis sinna liiga hilja, sest naine oli juba jõudnud süüa *Yomi* vilju ning ei saanud sealt enam lahkuda. Izanami palus, et Izanagi ei vaataks teda, kuid mees ei kuulanud. Nähes oma saastunud ja rüvetatud naist, ütles Izanagi vastikusega, et ise seda teadmata oli ta tulnud ebapuhastesse maadesse. Izanami vihastas mehe peale - oli naine sattunud ju häbisse – ja saatis mehe järele *Yomi* „kaheksa õudset naist“. Izanagi pidi põgenema ning jõudis lõpuks läbikäigu juurde, mis lahutas elavate ja surnute riiki. Sealt läbi saanuna tõkestas ta koopasuu suure kiviga.²⁹

²⁶ **Matsumae**, pp. 322-323

²⁷ **The Kojiki, or Records on Ancient Matters** (Second Edition tr.). (2005). (B. Hall Chamberlain, Tõlk.) North Clarendon: Tuttle Publishing.

²⁸ **The Kojiki, or Records on Ancient Matters**, p. 29-34

²⁹ **The Kojiki, or Records on Ancient Matters**, p. 40-46

Jõudes tagasi elavate maailma pidi ta sooritama mitmeid puhastumisrituaale, sest Pimeduseriik oli rüvetanud ka teda.³⁰ Puhastumise käigus tekkisid mitmed uued jumalused, nende hulgas ka rüvedast sündinud ebaõnne *kami* Magatsuhi ning veest sündinud puhtuse jumalus Naobi no kami.³¹

Mitmed Jaapani surmakultuuri uurijad on oma töödes maininud just seda müüti. Izanami surmamüüdis endas ning sellele järgnenud loos Izanagist Pimeduseriigis on selgelt kujutatud hilisema Jaapani religiooni jaoks olulisi aspekte: *Yomi* kui surmajärgne maailm, surmaga üldiselt seotud rüvetatus. Ka (rituaalse) puhtuse nõude alguseks võib pidada just Izanagi teostatud puhastumist pärast väljumist Surnute riigist.

2.2 Surmatseremooniad ning eeskirjad

2.2.1. *Shintō* surmakontseptsioon

Shintō surmakontseptsioon on kokkuvõtte eelnevalt nimetatust. Üks olulisemaid surma suhtumise vorme avaldub juba *Nihon Shokis* kirja pandud Izanagi ja Izanai mütoloogias. Pimeduseriik *Yomi*, kuhu Izanami sattus pärast surma, oli rüve ning kui Izanagi järgnes naisele sinna, siis sai rüvedaks ka tema. Siit avaldub mütoloogias peitunud ja hiljem *shintōs kegare* termini all kasutust leidnud rüvetatuse põhimõtte.

Shintōs tähendab kokkupuude surmaga *tsumit* ning nõuab puhastusrituaalide läbitegemist ning enamike allikate järgi ka vähemalt 30 päeva kestvat isolatsiooni ehk *imi*'t (忌).³² Kuna surm oli niivõrd rüve, siis tuli tihti ette juhtumeid, et tähtsad rituaalid kas lükati edasi, muudeti püha toimingu asukohta või leiti teine tseremoonia läbiviija, sest üks esmalt määratud läbiviijatest oli hiljuti puutunud kokku surnud inimesega.³³ See juhtus eriti tihti keiserlikes pühamutes, maapiirkondade *shintō* pühamutes võis olukord olla mõneti erinev.

³⁰ The Kojiki, or Records on Ancient Matters, p. 46-51

³¹ Matsumae, p. 320.

³² Stone, 2007. p. 178.

³³ Stone, 2007. p. 178.

Surmahetke loeti *shintō* tava kohaselt „surmasaaste“³⁴ *shie* (死穢) leviku alguseks. Kokkupuude surmaga tähendas vanas Jaapanis vähenenud suhtlust inimestega, kes ei kuulu perekonda. On huvitav ka, et matustel, kui need toimusid, osales tavaliselt vaid perekond ning kõige lähemad sõbrad, kes on valmis esseeisvaks isolatsiooniks.³⁵ Surm omas suurt mõju igapäevaelule, eriti õukonnaga seotud inimeste hulgas. Nagu juba mainitud, lükati *kami* kummardamise tseremooniad tihti edasi, sest läbiviija oli surmast rüvetatud. On aga ka juhtumeid, kus õukonna tseremooniatega seotud perekonnaliige pidi viibima enda kodust eemal, sest seal oli surija, kellega kokkupuutumine oleks tähendanud esseeisva tseremoonia edasilükkamist või sooritaja vahetumist. See oleks aga tähendanud häbi kogu perekonnale. Oli ka juhtumeid, kus vanemad ei läinud enda sureva lapse juurde, sest kardeti saada saastatud.³⁶ Inimene, kes oli viibinud surija juures või puutunud kokku surnukeha ning ka matustega pidi vältima *kami* pühamutes käimist, osalemist *kami* rituaalides ning hoiduma keiserliku palee ja valitsusasutuste külastamisest.³⁷

Olid levinud ka territoriaalsed piirangud. Leidus piirkondi, kus suremine tähendas terve ala saastamist. Näiteks püüti igati vältida surma *kami* pühamu ümbruskonnas.³⁸ Eriti halvad olid juhtumid, kus inimene suri pühamus endas.

Nagu juba öeldud, on kõik eelnev kokkuvõtteks varem mainitud Jaapani mütoloogias kirjapandule ja *shintō* terminoloogiale põhipunktidele. Kuid lisaks sellele on kõigil mainitud tugev seos ka Jaapani budismiga. Kõike nimetatut võib siduda budismiga. Eriti keskaja perioodil toimus aktiivne *shintō* ja budismi põimumine ehk *shimbutsu shūgō* (神仏守護)³⁹, kuid surmakultuuris võis põimumine toimuda ka varem. Nagu näeme edaspidi, on Jaapani budismi surmakultuur tugevasti mõjutatud *shintō*st.

³⁴ Ing.k *death pollution*

³⁵ Stone, 2007 p. 184.

³⁶ Stone, 2007. p. 195.

³⁷ Stone, 2007. p. 174

³⁸ Stone, 2007. P. 186.

³⁹ Deal, William E. 2009. Keskaeg ja uusaeg Jaapanis. Tallinn, Tänapäev.

2.2.2 Budistliku surivoodipraktika tekstid ja eeskirjad

985.aastal kirjutas Tendai koolkonna munk Genshin (源信) teose, mis on suuresti mõjutanud edasisi arenguid budistlikus surmakultuuris. See kirjutis, *Ōjō yōshū* (往生要集) ehk “Põhiline sündimaks Puhtal Maal”, oli oluline stiimul Puhta Maa õpetuse levikuks Jaapanis. Kuid ehk olulisem on fakt, et *Ōjō yōshū* oli esimene Jaapanis koostatud kirjutis, kus on üksikasjalikult kirjeldatud budistlikud surivoodipraktikad (臨終行儀 *rinjū gyōgi*). Siit alates sai budistlikes ringkondades oluliseks suremise ajal säilitatud õige meeles seisund ja õigesti suunatud mõtted. *Ōjō yōshū* mõjul muutus aina olulisemaks, et inimene oleks surmahetkel teadvusel ega vaevleks valudes, sest see muudaks sündimise Puhtal Maal võimatuks.⁴⁰

Kuigi *ōjō* saavutamise püüdlust on pikalt peetud omaseks vaid Puhta Maa koolkonnale, levisid Genshini õpetused peagi Jaapani budismis üldiselt. Näiteks kirjutas eelpool mainitud Hossō koolkonna munk Tanshū *Rinjū gyōgi chūki* (臨終行儀注記) ehk „Kirjapanekud surivoodipraktikatest“. Tanshū kirjutis koosneb kolmeteistkümnest artiklist, kus on kirja pandus juhised surivooditseremooniade läbiviimiseks. Erinevalt Genshinist ei pidanud ta ainsaks surmajärgseks sünnikohaks Puhast Maad vaid aktsepteeris ka muid variante. Tanshū soovitas surivoodil olles pöördumist erinevate buddhade ja bodhisattvate poole, kelle hulgas on näiteks Shakyamuni, Matireya, Yakushi, Fugen, Monju, Jizō, Kokūzō, Kannon ja Fudō. Genshini puhul oli ainukeseks võimaluseks Puhtal Maal sünniks pöördumine Amida Buddha poole. Samuti on *Rinjū gyōgi chūki*’is soovitus kanda ette surijale tema elu jooksul tehtud head teod. Viimati nimetatud tava muutus hiljem kirjalikuks ning leidub andmeid inimestest, kes suridki hoides käes nimekirja enda headest saavutustest.⁴¹

Mitmed surivoodirituaale käsitlevad tekstid pärinevad Shingon koolkonna *mikkyō* (密教) ehk esoteerilisest traditsioonist. Varasem neist on Jichihan’i poolt kirjutatud *Byōchū shugyōki* (病中修行記) – „Kirjapanekud haiguseaegseks praktikaks“. Ta lähenes Genshini poolt koostatud eeskirjadele esoteeriliselt ning pidas surivoodipraktika oluliseks osaks ühtsuse saavutamist Buddhaga.

⁴⁰ Stone, 2008, pp. 61-62.

⁴¹ Stone, 2008, p. 68-69.

Esoteerilised on ka Kakubani (覺鑾) poolt kirjutatud ja üheksast artiklist koosnev *Ichigo taiyō himitsu shū* (一期大要秘密集) ning Shingon'i koolkonna õpetaja Dōhan'i (道範) poolt koostatud *Rinjū yōjin no koto* (臨終用心事). Edasise arengu suhtes on oluline ka Ryōchū (良忠) kirjutatud *Kanbyō yōjinshō* (看病用心抄)⁴²

Kuigi aja jooksul levisid Genshinist alguse saanud surivoodipraktikate kirjeldused Jaapanis laiemalt, oli kõigile ühiselt omaseks veendumus, et inimese viimased elutunnid peavad olema rituaalselt korraldatud⁴³.

2.2.2.1 Surivoodipraktikad ja „Hea sõber“

Vaatamata edasistele arengutele surivoodipraktika eeskirjades, väidan, et olulisim ja edasisele enim mõju avaldanud on Genshini *Ōjō yōshū*. Suriija ettevalmistamine surmajärgsuseks on selles teoses vast kõige üldisem, edasises autorid on tegelenud peamiselt lisandustega.

Genshini teoses kirjeldatud tseremoonia läbiviimise eesmärgiks on suriija jõudmine Puhtale Maale Amida Buddha juurde. Arvatavasti just seetõttu on Genshinit tihti peetud just Puhta Maa koolkonna õpetajaks, vaatamata tema seostele Tendai koolkonnaga.⁴⁴ *Ōjō yōshū*'s kirjutatu võib jagada kaheks. Esimene osa seletab kuidas suriija eest peab hoolitsema ning julgustama tema viimase hetke meditatsiooni. Teksti selle osa järgi tuleb suriija eraldada ülejäänud inimestest selleks ettenähtud ruumi, *mujōin* (無常院), nii et tuttava ümbruse ja esemete nägemine ei tooks endaga kaasa kiindumustundeid. Selles ruumis peab olema Buddha kuju(tis), mis on suunatud näoga läände (mõningail andmetel itta). Suriija peab haarama kinni viiest värvilisest nööriist põimikust, mis peaks aitama lahkunul leida teed Puhtale Maale. Suriija juuresolijad peavad põletama viirukit, puistama õielehti ja vajadusel lausuma palveid (念仏 *nenbutsu*). Mõningate allikate kohaselt ei ole soovitatav ka lähedaste sugulaste kohalolek, sest ka see võib tuua kaasa kiindumuse süvenemise ja oluliste mõtete hajumise.⁴⁵

⁴² Stone 2008. pp 69-71.

⁴³ Stone, 2008. p.71.

⁴⁴ Stone, 2008. p. 68.

⁴⁵ Stone, 2008. pp. 62-65.

Üheks Genshini surivoodipraktika keskseks terminiks on *zenchishiki* (善智識) ehk „hea sõber“. „Hea sõbra“ peamiseks ülesandeks oli hoolitseda selle eest, et surija mõtted ja meditatsioon oleksid õigesti suunatud; ta pidi lugema religioosseid tekste, tõlgendama surija nägemusi ja teostama rituaale, mis kaitseksid halbade jõudude mõju eest. Mõni kord kuulusid tema kohustuste hulka ka matmisriitused. Kuigi nii palveid kui ka Amida Buddha nime pidi kordama ka surija ise, kujunes surivoodirituaalide läbiviimisel ajajooksul siiski olulisemaks just *zenchishiki* roll. Keskaegsetes kirjutistes on sageli soovitatud ka rohkem kui ühe (üldjuhul 3-5) *zenchishiki* kohalolekut.⁴⁶ „Hea sõber“ oli meessoost isik (üldjuhul)⁴⁷, sest naisi peeti sünnitamise ja menstruaaltsükli tõttu ebapuhtaks⁴⁸. Nad ei kuulunud ametlikku vaimulikku hierarhiasse ja elasid tihti eraldatuses (別所 *bessho*). Neid mehi on tihti kutsutud ka „pühadeks meesteks“ (聖 *hijiri*; 上人 *shōnin*) või „esoteeriliseks õpetajaks“ (阿闍梨 *ajari*).⁴⁹

Lisaks Genshinile avaldus ka teiste eelpool nimetatud autorite mõju surivoodipraktikale selgelt just Kamakura perioodil. *Zenchishiki* roll muutus lihtsalt surija juures viibijast põetajaks. Eriti *Kanbyō yōjinhō*'s on autor rõhutanud põetamise tähtsust. „Hea sõber“ ei tohi hetkekski surijast eemale pöörduda, sest surm võib saabuda iga hetk. Lambid peavad põlema, surija ei tohiks kehaliste vajaduste rahuldamiseks püsti tõusta ning tema suud peab regulaarselt niisutama. Ryōchū on leidnud ka, et *zenchishiki*'d võivad vahetuda – viibida surija juures vahetustena. Kakubani tekstis on lisaklauslina toodud välja nõue, et vähemalt üks surivoodi juures viibijatest peaks olema „püha mees“ või Õpetaja. Samuti on Kakuban üks esimesi, kes võtab arvesse, et inimene võib enne surma kaotada teadvuse. Sel juhul on *zenchishiki* ülesanne jätkata *nenbutsu* lausumist seni, kuni inimene sureb. Tanshū uuenduseks on nn „püsimatuse kellade“ ehk *mujō no kei* (無常計) loomine kindla rütmi säilitamiseks – üldjuhul oli eesmärgiks surija hingamise rütm.⁵⁰

⁴⁶ Stone, 2008. pp. 71-72.

⁴⁷ Stone, 2008. p. 75

⁴⁸ Stone, 2008. pp. 87.

⁴⁹ Stone, 2008. pp. 83-84.

⁵⁰ Stone, 2008. pp. 74-81.

Zenchishiki rolli tähtsamaks muutudes sai võimalikuks, et isegi kõige nurjatud inimene võis loota Heale Maale pääsemist. Ta pidi leidma endale „hea sõbra“, kes oleks nõus aitama teda surivoodiriitusel.⁵¹

Budistlikud surivoodiriitused ei levinaud aga kõigis koolkondades ja templites. Oli mitmeid, kes ei võtnud seda tava omaks. Nende hulgas ka Shingon'i koolkonna munk Kakukai (覺海) (1142-1223), kes leidis, et surmajärgsuse korrastamises on midagi äärmiselt isikukeskset. Samuti levis arvamus, et liigne tuginemine *zanchishiki*'de „teenetele“ vähendab inimeste usku enda võimetusse lausuda *nenbutsu*'t ning ka usku Amida Buddhasse.⁵² Vaatamata kriitikute vastupanule levisid surivoodipraktikad peagi kloostritest ja pühamutest kaugemale.

III PEATÜKK MATMISVIISID JA MATUSETSEREMOONIAD

3.1 Matmisviisid eelajaloolises Jaapanis

3.1.1 Jōmon periood (縄文時代 *Jōmon jidai*)(u 11 000-300 eKr)⁵³

See periood on saanud nime tol ajal levinud keraamikatüübi järgi, kuşjuures radiosüsiniku meetodil saadud andmetele toetudes levis keraamika Jaapanis juba 12 000 B.P.⁵⁴ *Jōmon*(縄文) tähendab „nööornamenti“, mis oli omane kaunistusviis tolleaegsele keraamikale. Esmakordselt leiti nööornamendiga keraamikat Ameerika teadlase Edward S. Morse poolt teostatud väljakaevamistel 1877.aastal. Kuigi algselt tähistas termin „*jōmon*“ vaid keraamika tüüpi, siis aja möödudes sai selle nime endale terve periood.⁵⁵ Seda 10 000 aasta pikkust perioodi on võimalik jagada ka kuueks alamperioodiks⁵⁶, mis pole aga käesoleva üldistava töö puhul hädavajalik. On oluline märkida, et erinevalt hilisematest varase Jaapani kultuuridest, mis olid tavaliselt omased

⁵¹ Stone, 2008. p. 77.

⁵² Stone, 2008. pp. 81-82.

⁵³ Naumann, Nelly 2000. Japanese Prehistory: The Material and Spiritual Culture of the Jōmon Period. Weisbaden, Harrassowitz Verlag.

⁵⁴ Naumann, 2000, p. 1

⁵⁵ Kidder Jr., E. J. The earliest societies In Japan. – *The Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan*. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 48-107

⁵⁶ Naumann, p. 2

mõnele kindlale piirkonnale, oli *jōmon*'i kultuur levinud praktiliselt kogu Jaapani territooriumil.⁵⁷

Arheoloogiliste leidude hulgas on *jōmon*'i perioodile kõige iseloomulikumaks väikesed savist kujukesed ehk *dogū* (土偶). Neid on leitud mitmesuguse kujuga, kuid kõige leinumad on rõhutatud sugutunnustega naiste kujutised. Enamus leitud kujusid on viga saanud ning on uurijaid, kes arvavad, et *dogū* kujukesed võisid olla kasutusel rituaalides haigete või haavatute ravimiseks. Rituaali käigus purustati just see koht, mida püüti tervendada.⁵⁸

Vaatamata kultuuri suurele levialale ei olnud *Jōmon* perioodi aegsed matmisviisid ühtsed. Sellest tulenevalt võib järeldada, et ei olnud ka unifikseeritud arusaama surmajärgsest elust. Matmisviisid varieerusid ajas ja ruumis. Leidub sellest perioodist pärinevaid ühishaudu. On leitud mitmed looteasendis maetud inimeste säilmeid⁵⁹. Sellele matmisviisile on mitmeid seletusi, millest leinumaid on kaks. Esiteks, usk uuestisündi, millest tulenes ka keha asendamine embrüo asendisse. Teiseks, hirm, et surnu tuleb elavaid häirima – elava laiba kartus – seetõttu ka surnukeha sidumine looteasendisse. Samuti olid levinud matmine „rannakarbi kuhjadesse“ ja keraamilistes nõudes. Viimati nimetatutest teist kasutati tihti surnud laste matmiseks, mis võis samuti viidata uuestisünni lootusele⁶⁰. *Jōmon*'i perioodi hauapanusteks olid ehted (kõrvarõngad, käevõrud, kaelakeed, ehtekammid) ning inimesed maeti tavaliselt riidetatuna loomanahkadesse või riidetükkidesse.⁶¹

Jōmon'i perioodi suremus oli kõrge, eriti laste seas. Keskmiseks elueaks sel perioodil oli umbes 20 aastat. *Jōmon*'i perioodi alguses võidi surnuid matta koobastesse, mida kasutati ka eluasemena, kuid perioodi arenedes on eluase ja matmispaik muutunud selgelt lahutatuks⁶². Kui inimesed muutusid paiksemateks hakati surnuid matma püüasulate lähedale.⁶³

⁵⁷ Жуков, стр. 30

⁵⁸ Жуков, стр. 33-34

⁵⁹ Naumann, p. 73

⁶⁰ Naumann, p. 73

⁶¹ Жуков, стр. 34

⁶² Naumann, p. 72

⁶³ Жуков, стр. 34

3.1.2 Yayoi periood (弥生時代 *Yayoi jidai*) (300 eKr-250 pKr)

Yayoi periood algas riisikasvatamise ja raua levikuga Jaapanisse. On tõenäoline, et suur osa tolle aja kultuurilistest uuendustest tulid Jaapanisse Hiina ja Korea rahvaste vahendusel läbi *Kyūshū*(九州) saare põhjaosa.⁶⁴

Yayoi ajastule võib omaseks pidada kõrget sotsiaalset konfliktsust. Sellest on leitud märke väljakaevatud luustikel (vägivaldne surm). Samuti on indikaatoriks kindlustatud asulate teke tol perioodil. *Yayoi* perioodil hakkas süvenema inimeste sotsiaalne ebavõrdsus. Sellest annavad märku hauapanuste rohkus või siis puudumine haudadest. Veel perioodi alguses ei eristatud kõrgema ja madalama sotsiaalse staatusega inimeste matmispaiku, kuid ajastu lõpuks on nad muutunud sotsiaalselt eristuvateks. *Yayoi* perioodil kadusid kasutusest *jōmon* perioodil levinud *dogu* kujud ning rituaalid ja neis kasutatud esemed.⁶⁵

Nagu *jōmon*'i perioodil nii polnud ka *yayoi* ajastul unifitseeritud matmisviisi. Kesk-Jaapanis kaevati haua ümber kraav ning täideti see veega, *Kyūshū* põhjaosas kuhjati hauale kivid, leidub ka ühishaudu. *Yayoi* ajastul loodi prototüüp hilisematele *kofun*'i perioodile omastele kurgaan-haudadele. Surnud maeti asulate lähedale nii kivist kui ka puidust huarajatistesse/haudadesse, aga oli ka võimalus, et neid ei kasutatud üldse. Kohati (*Kantō* regioonis ja Kirde-Jaapanis) olid levinud ka kordusmatused/kahekordsed matused. Sel juhul oodati kuni liha kõdunes, misjärel luud pesti puhtaks ning asetati savinõusse. Ajavahemik esimese ja teise matmise vahel võis olla aastatepikkune. Kuigi kordusmatused ei leidnud *yayoi* perioodi lõpus enam kasutust, jäi nende idee püsima ning leidis kasutust hilisematel aegadel.⁶⁶

3.1.3 *Kofun* ehk kurgaanide periood (古墳時代 *Kofun jidai*)(~250-592)

Kofun ajastu ja ka talle järgnenud *Asuka* ajastu langevad kokku *Yamato* riigi eksisteerimisega ja mõjuvõimu kasvamisega Jaapanis, mis tõttu on kasutusel kaks periodiseeringut antud ajavahemiku kohta Jaapani ajaloos. On võimalik

⁶⁴ Kidder Jr., p. 81

⁶⁵ Жуков, стр. 50-53

⁶⁶ Жуков, стр.50-51

rääkida *kofun* perioodist (~250-592)⁶⁷ ja *asuka* perioodist(593-710)⁶⁸, aga on ka võimalik rääkida vaid *Yamato* ajastust(~250-710)⁶⁹, mis hõlmab ka kahte eelpool nimetatut.

Kurgaan (古墳 *kofun*) on kalmetüüp, mis oli üldlevinud Jaapani rahvaste hulgas 3.-7.sajandini, kusjuures alates 5.sajandist toimus areng, misjärel hakati neid rajama ka tasastele aladele⁷⁰. Sõna *kofun* ei tähenda aga ainult kurgaani vaid ka tolele ajastule omast matmissüsteemi. Esimene kurgaanitüüpi rajatis pärineb 3.sajandistnang asub *Kyūshū* saare põhjaosas. Kurgaanidesse maeti alates 4.sajandist *Yamato* kuningriigi valitsejaid (keiserlikud kurgaanid), kohalikke võimukandjaid ning üleüldiselt kõrgemasse sotsiaalsesse klassi kuuluvaid inimesi.⁷¹

Jaapani kurgaanidel on kindlad jooned, mis peegeldavad kohaliku kultuuri eripära. Rajati nii „ümmargusi“ kui ka „nelinurkseid“ kurgaanid. Jaapani kurgaanide levinumad tüübid on: 1) „Nelinurk-ümmargused“⁷² kurgaanid (前方後円墳 *zempō-kōen-fun*). 2) „Nelinurk-nelinurksed“⁷³ kurgaanid (前方後方墳 *zempō-kōhō-fun*), mida loetakse esimese tüübi harvem esinevaks eriilminguks. *Keyhole tumuli* (ing.k) (LISA 1) on Jaapanis levinud kurgaanitüüpide üldnimetus. Suuri kurgaanid on eriti rohkelt leitud Nara (奈良) ümbrusest. Väiksemaid kurgaanid on leitud kümneid tuhandeid, kuid läbiuuritud on neist vaid vähesed - seda suuresti keisridünastia vastuseisu tõttu.⁷⁴

Kurgaan ümbritseti tavaliselt kivist aiaga ning savist skulptuuridega (埴輪 *haniwa*). *Haniwa* kujud täitsid maagilist funktsiooni, nende ülesandeks oli esiisade haudade valvamine ning kaitse halbade vaimude eest. Suure tõenäosusega on *haniwa* skulptuuride traditsioon tulnud Jaapanisse Hiina mõjutuste kaudu. Eeskujuks võis olla Hiina keisri Qin Shi Huangi hauakamber ning sealt leitud

⁶⁷ Жуков, стр. 55

⁶⁸ Жуков, стр. 83

⁶⁹ Brown, Delmer M. Yamato kingdom. – *Cambridge History of Japan*. Volume I: Ancient Japan. Edited and introduced by Delmer M. Brown. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 108-162

⁷⁰ Жуков, стр. 58

⁷¹ Жуков, стр. 55

⁷² Жуков, стр. 55: „квадратно-круглый“ (Autori tõlge.)

⁷³ Жуков, стр. 55: „квадратно-квадратный“ (Autori tõlge.)

⁷⁴ Жуков, стр. 55

„Terrakota sõdalased“. *Nihon Shokist* leiab aga ka legendi *haniwa* päritolust. Selle kohaselt sai *haniwa* skulptuuride kasutamise tava alguse keiser Suinini(垂仁天皇 *Suinin-tennō*) valitsusajal ~29eKr-70pKr. Kui suri keisri onu, siis lisaks temale maeti elusalt ka suur osa tema lähedastest. Keiser pidas seda iidset tava ebainimlikuks ning kui suri tema naine, siis asendati maetavad inimesed terrakota skulptuuridega.⁷⁵ *Haniwa* kasutamine muutus harvemaks pärast 5.sajandit⁷⁶.

Tolleaegne hauarajatis/hauakamber oli valmistatud kivist ning kandis nime *tateana sekisitsu* (塹穴右室), otsetõlkes „kivist ruum vertikaalse auguga“. Nimetatud augu kaudu lasti alla surnut sisaldav „kirst“. On aga ka juhtumeid, kus matmisruum jäi kasutamata ning lahkunu maeti matusekünka tippu. Kirste valmistati tavaliselt 4-8 meetri pikkusest Jaapani seedri (高野槇 *koya maki*, *Sciadopitus verticulata*) tüvest, kuigi aja möödudes hakati puidu asemel kasutama kivi ning perioodi lõpus ka savi.⁷⁷ On täheldatud, et alates 5.sajandist tuli kasutusele uus hauakambri mudel *yokoana sekisitsu* (横穴右室) – „kivist ruum külgmise sissepääsuga“. Seda tüüpi hauarajatises oli võimalik sooritada korduvaid matusetseremooniaid⁷⁸

Kofun ajastule iseloomulik matusetoiming koosnes tavaliselt kahest etapist.

1) *Mogari* (殯) ehk ajutine matmine. Pärast valitseja surma ehitati spetsiaalne „ajutine matmisloss“ (殯宮 *mogari-no-miya*), kuhu asetati lahkunu keha ning kus viidi läbi rituaale surnu hinge rahustamiseks. Lõpliku hauakohta alles ehitati ning surnukeha võidi selles ajutises „matmispaigas“ hoida aastaid. 2) Toimus lahkunu lõplik matmine kurgaani.⁷⁹

Selle ajastu hauapanused olid rikkalikud. Nende hulka kuulusid arvatavasti Koreas valmistatud kroonid, nii Hiina kui ka kohalikku päritolu pronkspeeglid, rauast või pronksist relvad (pistodad, mõõgad, nooleotsad, hellebardid), turvised, rauast tööriistad (noad, kirved, saed, harpuunid, sirbid, konksud, ehted (kaelakeed, jaspisest ja nefriidist käevõrud). Hauapanuste hulgas olid ka *magatama* (勾玉), poolvääriskividest valmistatud komakujulised rituaalesemed. 4.sajandi lõpus

⁷⁵ Жуков, стр. 57

⁷⁶ Жуков, стр. 59

⁷⁷ Жуков, стр. 56

⁷⁸ Жуков, стр. 59

⁷⁹ Жуков, стр. 58

hakkasid hauapanustena ilmuma ka jaspisest valmistatud pistodade ja kirveste imitatsioonid.⁸⁰

3.2. Matused Heiani ja Kamakura perioodil: budistlike matusetseremooniate kujunemise algus

Nagu juba eelpool öeldud kasvasid *zenchishiki*'de ülesanded aja möödudes ning Heiani perioodi lõpuks ja Kamakura perioodi aluseks oli arusaam, et nende roll hõlmab ka matuste läbiviimist üsna levinud. Jacqueline Stone on oma artiklis tõstnud esile Funaoka Makoto poolt tehtud järeldust, et eraldatuses elavatele munkadele oli matmisriituste sooritamine lihtsam kui õukonna või tempeliga tugevalt seotud õpetlas-munkadele. Põhiliseks probleemiks oli siinkohal taas rüvedus, mis oleks suureks takistuseks vaimulikku hierarhiasse kuuluvate munkade igapäevaelus.⁸¹

9.sajandil algas järkjärguline budismi tõrjumine keiserliku *shintō* rituaalidest ning kahe usundi kokkupuudete vähendamine. Munkadele, nunnadele ja leinavatele inimestele keelati keisripaleesse sisenemine. Selle põhjuseks on peetud budismi seostamist surivoodipraktikate ja matustega. Tuleb aga arvestada ka tõsiasjaga, et *shintō* traditsioonis puudusid õpetused ja tekstid, mis hõlmaksid surma valdkonda. Sellest tulenevalt on järeldatud, et toimus nõ „loomulik“ tööjaotus.⁸² Paraku on sellisel järeldusel omad probleemkohad.

Eespool sai juba mainitud, et matused olid perekesksed ning neil osalemist peeti ebanuhtaks – seda veel ka 13.sajandil.⁸³ Samuti sai mainitud ka *shintō* ja budismi sulandumist Jaapanis. Sellest tulenevalt kandusid budismile üle ka mõningad selgelt *shintō* traditsiooni kuuluvad vaated. Nende hulgas oli ka rituaalse puhtuse klausel. Näiteks need budistlikud mungad, kelle täita olid olulised funktsioonid keisri õukonnas, hakkasid *Shintō* mõjul vältima kokkupuudet rüvedaga, sest see oleks nende ülesannetele takistuseks. Seetõttu ei saagi otseselt väita, et kõik budistlikud mungad tegelesid surivoodiriituste ja

⁸⁰ Жуков, стр. 56-57

⁸¹ Stone, 2008. p. 85

⁸² Stone, 2007. p. 180-181

⁸³ Stone, 2007. p. 184

matuse eest hoolitsemisega. Ka budistlikud traditsioonid endas toimus kindel tööjaotus.⁸⁴

Nagu võib arvata, on ühiskonna madalamate kihtide matmisviiside kohta vähe andmeid. Kõrgklassi kuulunud perekondade jaoks olid aga kindlad reeglid. Kuna aristokraatia oli paratamatult seotud keisrikojaga, siis oli nende jaoks surmaga seonduva ebapuhtuse vältimine esmatähtis. See viis selleni, et kõrged ametikandjad vältisid oma vanemate, laste ja üldiselt nende suguseltsis asetleidvaid surmajuhtumeid (leidub erandeid). Samuti oli murettekitav surnute matmise küsimus. Heiani perioodil levis aina enam veendumus, et lahkunu matmine kodu lähedale või lähedalasuvate kõrgendike jalamile on halb. Juba Nara ajastul levinud põletusmatuse komme kestis edasi, kuigi selle läbiviimiseks valiti tavaliselt tühi, linnast eemale jääv koht.⁸⁵ Tähelepanu tuleks pöörata ka faktile, et põletusmatuse oli levinud pigem aristokraatia hulgas ning levis kõigi ühiskonnakihtide seas laialdaselt alles 19. sajandi lõpus. Põletusmatuse populaarsusest keisrikojas ja aristokraatia hulgas annab teada kas või fakt, et suur osa 10.-14. sajandini valitsenud keisreid kremeeriti. On ka täheldatud keisrite jäänuste säilitamist *Hokkedō* (法華堂) nimelistes struktuurides. Neid jäänuseid võib pidada ka omamoodi reliikviateks ning eelpool nimetatud perioodi nendega seotud uskumuste leviku alguseks.⁸⁶

Vajadusest tulenevalt tekkisidki pealinna ümbrusesse nõ „Surnute linnad“, kuhu kõrgklassi perekonnad rajasid oma kalmistud ja nende juurde perekondlikud pühamud. Perekondlikesse mälestuspühamutesse (墓寺 *hakadera*; 菩提所 *bodaisho*) toodi mungad, kelle ülesandeks sai tseremooniate läbiviimine surnute jaoks. On isegi väidetud, et „pealinnas ei tohi olla surnuid.“⁸⁷

Kõrgklassi matuseremooniate läbiviimise ja leinamise kohta olid levinud mitmed reeglid. Surnukehad viidi tihti linnast välja. Huvitaval kombel oli surnu väljaviimine linnast kohati maskeeritud tavaliseks väljasõiduks – seda kuni linna piirini, misjärel algas matuserongkäigu osa. Nagu juba öeldud, järgnes

⁸⁴ Stone, 2007. p. 189

⁸⁵ Stone, 2007. p. 194-196

⁸⁶ Namba Walter, M. The Structure of Japanese Buddhist Funerals. – *Death and the Afterlife in Japanese Buddhism*. Edited and introduced by Jacqueline I. Stone and Mariko Namba Walter. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2008, pp. 247-292.

⁸⁷ Stone, 2007. p. 194-196

kokkupuutele surmaga (matustega) 30-päevane isolatsioon. Külalised, kes tulid perele kaastunnet avaldama (seda ei juhtunud väga tihti) jäid püsti seisma, sest perekonnaga koos istumine tähendas ka surmaga kaasneva ebapuhtuse kogemist.⁸⁸

Levinud on aga ka lood, kus surma lähenemist tunnetav isik lahkub oma tavapärasest eluasemest mitte vaid soovi tõttu säästa oma lähedasi surmasaaste kogemisest, vaid plaaniga säästa oma lähedasi surnukehast vabanemisega seotud raskustest. See paneb eriti paika pealinnas elavate kõrgemasse klassi kuuluvate inimeste kohta, sest nende jaoks oli matuste läbiviimine tõesti tülikas. Madalamast klassist isikutele oli matusetseremooniade läbiviimine linnast väljaspool muidugi kättesaamatu. Nemad jätsid surnud linnas olevatesse tühjadesse majadesse või tühjadele väljadele. Näljahädade ja epideemiade ajal võis surnukehade arv pealinnas dramaatiliselt kasvada ning sel juhul tegelesid surnukehade eemaldamisega politseile (検非違使 *keibiishi*) alluvad töölisel (清目 *kiyome*). Nende ülesandeks oli surnukehade toimetamine Kyotost läbivoolavatesse jõgedesse - Kamo jõgi, Katsura jõgi või Tenjin jõgi. Sealt edasi kandis jõevool surnukehad pealinnast välja.⁸⁹

Nagu näha oli budistlik surmakultuur Jaapanis tugevalt mõjutatud *shintō* traditsioonile omasest mõttelaadist. Võib väita, et *shintō* mõju budismile oli suurem kui budismi mõju *shintō* kultuurile – seda küll vaid kättesaadud allikate põhjal. Eriti surmakultuuri uurides on märgatav rituaalse puhtuse klausli levik budistlikes pühamutes ja templites. Ei saa aga jätta märkamata ka tõsiasja, et keskaja jooksul kujunes tõesti peaaegu et loomulik tööjaotus, mis on teatud määral kestnud tänapäevani ning leidub neid, kes väidavad, et Jaapani budism on religioon, mis põhineb matustel ning muudel surmaga seotud talitlustel⁹⁰.

⁸⁸ Stone, 2007. p. 196

⁸⁹ Stone, 2007. pp. 198-201

⁹⁰ Namba Walter, 2008, p. 247

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli anda lühike ülevaade kahe Jaapani suurima religiooni surmakäsitlustest, varastest Jaapanis levinud matmisviisidest ja surmaga seotud tseremooniast ning vaadelda *shintō* ja budismi vahel ka tänapäeval eksisteeriva peaaegu et loomuliku surmaga seotud tööjaotuse tekkimise perioodi ning sellise jaotuse põhjuseid. *Shintō* surmakäsitlusi vaadeldi tuginedes peamiselt *Kojiki*'le ja Cambridge Ülikooli Kirjastuse poolt välja antud Jaapani ajaloo esimesest köitest pärinevatele artiklitele. Budistlike surivoodipraktikate ja matusetseremooniaste ja –kõnnete kohta saadi andmed J. I. Stone'i ja M. Namba Walteri poolt koostatud artiklikogumikust. Abiks olid ka mitmete teiste uurijate Jaapani religioonilugu ja arheoloogiat käsitlevad tööd.

Käsitledes eelajaloolise ja varajase Jaapani matmisviise, pöörati tähelepanu kolmele perioodile: *jōmon*'i, *yayoi* ja *kofun*'i ehk kurgaanide ajastule. Põhjalikumalt vaadeldi neist esimest ja viimast, *yayoi* jäi pigem üleminekuperioodiks. *Jōmon*'i perioodile iseloomulikeks arheoloogilisteks leidudeks on *dogu*'d ehk savist kujukesed, mida võidi kasutada ravirituaalides. Kuigi *jōmon*'i kultuur oli saarestikus laialt levinud, ei saa tolleaegseid matuseid nimetada ühtseteks. On leitud nii ühishaudu, looteasendis maetud surnuid, matmisi „rannakarbi kuhjadesse“ kui ka keraamilistes nõudes. Ka arusaam surmajärgsusest pole ühtne, kuigi hauapanuste olemasolu viitab selle eksisteerimisele. *Jōmon*'i perioodi jooksul liikusid matmiskohad elukohtadest aina kaugemale. *Yayoi* ajastul puudus samuti unifitseeritud matmisviis. Leitud luustikud annavad tunnistust antud perioodil suurenenud sotsiaalsest konfliktisusest, rikkalikud hauapanused või nende täielik puudumine viitavad omakorda sotsiaalse lõhe suurenemisele. Valdavalt maeti inimesed kivist või puidust hauarajatistesse, kohati olid levinud kordusmatused/kahekordsedmatused. *Kofun*'i perioodil oli levinud matmine kurgaanidesse, kuigi sellist matmisviisi kasutati vaid kõrgemass sotsiaalsesse klassi kuulunud isikute, näiteks valitsejate, puhul. Rajati mitmeid erinevaid kurgaane, kuigi Jaapanis levinud tööpide üldnimetuseks on *keyhole tumuli* ehk lukuauk kalmed. Matusetoiming ise koosnes kahest etapist, nende vahele võis jääda aastate pikkune vahe.

Hauapanused olid rikkalikud, kindlaid andmeid surmajärgsuse kontseptsioonide kohta aga pole.

Shintō surmakäsitlust vaadeldes on täheldatav tõsiasi, et üldine suhtumine surma on negatiivne ning tugevalt seotud juba *Kojiki*'s leitavas mütoloogias peegelduva veendumusega, et surm ise ning kõik sellega seotud on ebapuhas ja muudab rüvedaks ka kõik need, kes sellega kokku puutuvad. Olulisemateks mõisteteks võib pidada *tsumi*'t ehk olemasolevast korrast üleastumist, *kegare*'t ehk rüvetatust, mis kaasneb näiteks sünni ja haigustega, aga ka antud töös käsitletava surmaga. Tähtis on ka *imi* mõiste, mis tähendab kolmekümne päevast isolatsiooni pärast surmaga kokkupuutumist, ning *shie*, mis tähistab konkreetselt surmaga seotud rüvetatust. Käesolevas töös vaadeldaval perioodil oli eelpool mainitud veendumusel suur mõju inimese igapäevasele elule, sest kokkupuude surmaga tähendas inimeste igapäevaelu seiskumist ning ühiskonnast kõrvale tõmbumist, vältimaks ka teiste inimeste rüvetamist surmast tuleneva ebapuhtusega. Erilist mõju avaldas surma ebapuhtus keisrikojale ja sellega seotud inimestele, kust pärinevad ka radikaalsemad näited surma rüvedusest tingitud tegude ja käitumise kohta.

Budismi jõudmine Jaapanisse ja selle erinev suhtumine surma tõi endaga kaasa juba eelpool mainitud tööjaotuse tekkimise Jaapanis. Oluline on siinkohal ka budistliku munga Genshini roll budistlike surivoodi eeskirjade loojana ning tema õpetuse levik Jaapanis. Tema *Ōjō yōshū* oli esimene Jaapanis kirjutatud surivoodipraktikate eeskiri ning edasiste autorite tööd on pigem selle täiendused. Samuti on tähtis Genshini töös mainitud *zenchishiki* ehk „hea sõbra“ roll surivoodi juures läbiviidavate rituaalide osana ning selle rolli olulisuse kasv aja möödudes, eriti aga Heiani ja Kamakura perioodide ajal. Kuigi Jaapani budismi üldiselt saaks siduda surmaga, on käesoleva töö põhjal siiski märgata ka budismis endas toimunud tööjaotust, ning seetõttu ei saa jaapani budismi ka nimetada surmal põhinevaks religiooniks. Budism tõi endaga muutused surma suhtumisel, kuid kuna tegu oli ka keisrikojaga tihedalt seotud usundiga, mõjutas tekkinud olukorda ka *shintō*. Budismisisene tööjaotus tekkis vajadusest ning oli suuresti tingitud *shintō* surmakontseptsiooni mõjust – keisrikojaga seotud budistlikud preestrid pidid säilitama *shintō* seisukohalt olulise rituaalse puhtuse, mistõttu said

surmaga seotud rituaalide läbiviijateks budistlikud preestrid ja pühad mehed, kes ei olnud otseselt ei keisrikoja ega ühegi suure budistliku pühamuga seotud.

Käesolev töö andis lühikese ülevaate Jaapani surmakultuuri varajasest arengust, matmisviisidest ja kommetest ning *shintō* ja jaapani budismi mõjust jaapani kultuuris levinud surmakontseptsiooni arengule kuni 1333.aastani.

KASUTATUD KIRJANDUS

Brown, D. M. (1993). The Yamato kingdom. rmt: D. M. Brown, *Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan* (lk 108-162). Cambridge: Cambridge University Press.

Deal, W. E. (2009). *Keskaeg ja uusaeg Jaapanis*. Tallinn: Kirjastus Tänapäev.

Ebersole, G. L. (1989). *Ritual Poetry and the Politics of Death in Early Japan*. Princeton: Princeton University Press.

Hane, M. (1991). *Premodern Japan: a historical survey*. Boulder [etc.]: Westview Press.

Henshall, K. (2010). *Jaapani ajalugu: kiviajast suurriigini*. Tallinn: Valgus.

Kidder Jr., E. J. (1993). The earliest societies in Japan. rmt: D. M. Brown, *Cambridge History of Japan. Volume I: Ancient Japan* (lk 48-107). Cambridge: Cambridge University Press.

Matsumae, T. (1993). Early kami worship. rmt: D. M. Brown, *The Cambridge History of Japan, Volume I: Ancient Japan* (lk 317-358). Cambridge: Cambridge University Press.

Mitchell, D. W. (2002). *The Way of Buddhism: Introducing the Buddhist Experience*. New York; Oxford: Oxford University Press.

Namba Walter, M. (2008). The Structure of Japanese Buddhist Funerals. rmt: J. I. Stone, & M. Namba Walter, *Death and the Afterlife in Japanese Buddhism* (lk 247-292). Honolulu: University of Hawai'i Press.

Naumann, N. (2000). *Japanese Prehistory: The Material and Spiritual Culture of the Jomon Period*. Weisbaden: Harrassowitz Verlag.

Scheid, B. (2004). Overcoming Taboos on Death: The Limited Possibilities of Discourse on the Afterlife in Shinto. rmt: S. Formanek, & W. R. LaFleur, *Practicing the Afterlife: Perspectives from Japan* (lk 205-230). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Sonoda, K. (1993). Early Buddha worship. rmt: D. M. Brown, *The Cambridge History of Japan, Volume I: Ancient Japan* (lk 359-414). Cambridge: Cambridge University Press.

Stone, J. I. (2007). The Dying Breath: Deathbed Rites and Death Pollution in Early Medieval Japan. rmt: P. Granoff, & K. (. Shinohara, *Heroes and Saints: The*

Moment of Death in Cross-cultural Perspectives (lk 173-246). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Stone, J. I. (2008). With the Help of "Good Friends": Deathbed Ritual Practices in Early Medieval Japan. rmt: J. I. Stone, & M. N. Walter, *Death and Afterlife in Japanese Buddhism* (lk 61-101). Honolulu: University of Hawai'i Press.

The Kojiki, or Records of Ancient Matters (Second Edition tr.). (2005). (B. Hall Chamberlain, Tōlk.) North Clarendon: Tuttle Publishing.

Жуков, А. Е.(редактор). Российская академия наук, Институт востоковедения, Ассоциация японоведения, Японский фонд. (1998). *История Японии : учебное пособие. [Т.] I, С древнейших времен до 1868 года.* Москва: Институт востоковедения РАН.

ELEKTROONILISED ALLIKAD

Tsude, H. Kurgaanide hierarhia illustratsioon. Osaka University Department of Archeology:

http://www.let.osakau.ac.jp/kouko/nonaka/en/ancient_tomb_period/ancient_tomb_period_01.html 08.05.2013

SUMMARY

Death and Afterlife in the History of Japanese Religions

The aim on this bachelor thesis was to give a brief overview of the concepts of death and afterlife as viewed by two major religions of Japan – Shinto and Japanese Buddhism. Also covered in this thesis are burial practices of ancient Japan and Buddhist deathbed ritual and funeral practices.

The thesis is divided in three main chapters. The first chapter's aim is to give a brief introduction to Shinto and Japanese Buddhism. Second chapter covers Japanese mythology of death, the myth of Izanami's death, the concept of death in Shinto and deathbed rites of Buddhism. Third chapter describes different burial practices in ancient Japan and also covers Buddhist funeral rites of Heian and Kamakura eras.

Shinto is Japanese native religion that has developed from basic veneration of forces of nature and some nature spirits into a system of religious beliefs and rituals. Shinto can be viewed as Imperial or *Ise* Shinto or as a folk religion. *Kami* is a term used in Shinto to describe divine beings and gods that are present in everything. Important concept of Shinto is called *tsumi* – violation of established rules. When committed, the person in violation of rules has to be purified – therefore purification rites are important. Another important term is *kegare* or pollution, which is the result of giving birth, death and diseases.

Buddhism was brought to Japan in the 6th century through three kingdoms of Korea and was firstly introduced in imperial court. The influence of Buddhism in regards to people with lower social standing was small and at times nonexistent.

Kojiki and *Nihon Shoki* are main sources of Japanese mythology. *Kojiki* was written in 712, *Nihon Shoki* 8 years after that. Although the main aim of both chronicles is to legitimise the rule of Yamato dynasty, they also provide great overview of Japanese mythology. The myth of Izanami's death, or the myth of “first death”, as it is named in current thesis, is used to explain the importance and history of concepts such as *tsumi* and *kegare*.

According to *shintoist* belief contact with death is considered to be polluting. The person who has experienced death is required to withdraw from

society for at least 30 days – this concept is called *imi*. In ancient Japan contact with death often resulted in cancelled *kami* rituals or it was required to change those who were to participate in them.

Buddhist monk Genshin is the author of *Ōjō yōshū*, a writing that regulates the rules that are to be observed during rituals performed before and during death. Although there are quite few other authors, who developed Genshin's work further, he is still considered the most influential of them all. His work is basis for the concept of “good friends” or *zenchisihi*, whose role was to oversee the deathbed rites and help to ease the departing and make it possible for the dying person to reach Pure Land.

The burials of *jomon* period varied greatly, and it is not possible to determine what the beliefs in regard to afterlife were. *Dogu* are small statues that are distinctive to this era and probably were used during different healing rituals. There have been discovered different forms of burial and some conclusions can be made, however they are not concrete. In regards to afterlife, there must have been some kind of belief, because of the grave goods that have been found.

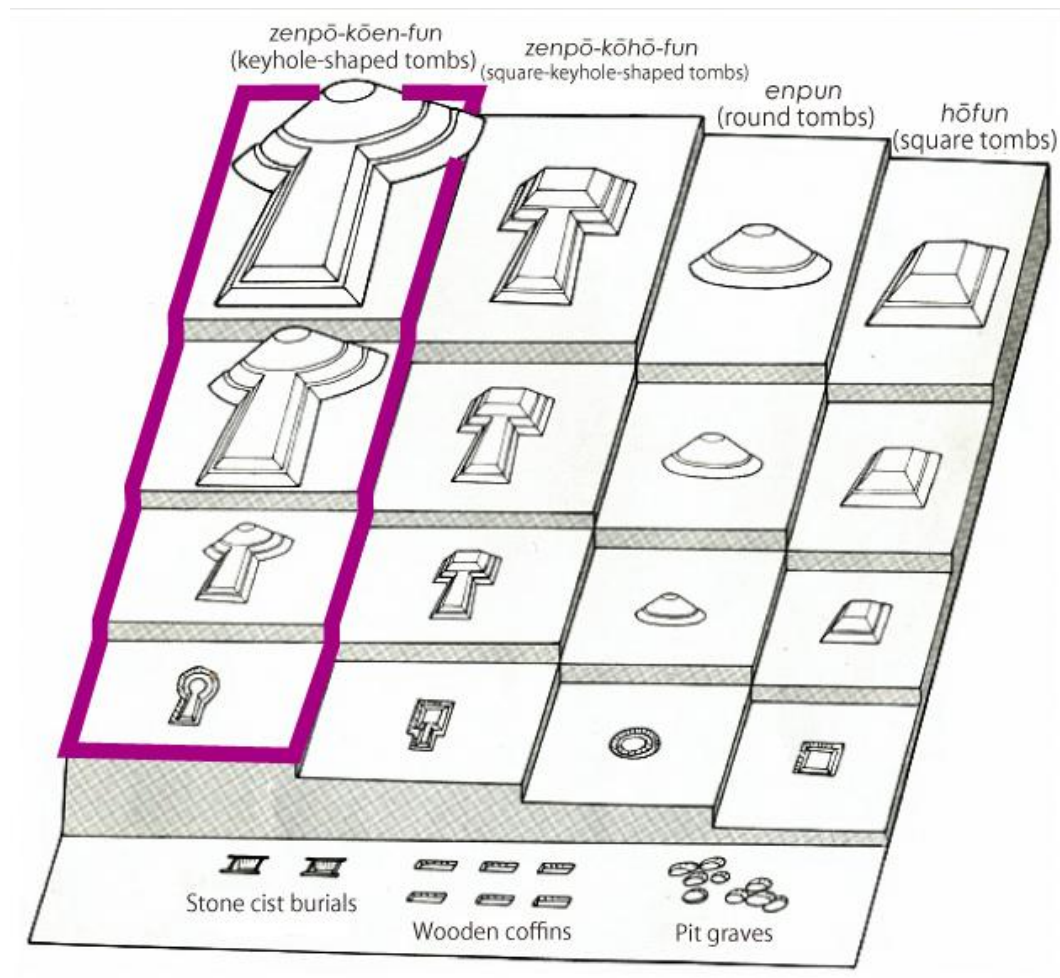
Yayoi era was turbulent as evident by violent death of many people as well as by development of protected human settlements. Yayoi period has also been described as an era when differences between lower and upper classes in society started to become more and more visible – evidenced by huge quantity of grave goods or lack of them. In some regions dead were buried twice and time between first and second burial could be long, even years.

During Kofun period (250-592) megalithic tombs or tumuli were used for burial. There were different forms of tumuli, but generally they all are called keyhole tumuli, because of their shape that is unique to Japan. Another distinctive part of kofun era burial is the use of *haniwa* figurines as guards to the tomb.

During Heian (710-1185) and Kamakura (1185-1333) eras Buddhist monks became those who carried out funeral rites. In some way it is referred to as a division of labour between Shinto and Buddhism. At the same time Buddhism was influenced by Shinto and its concept of pollution and ritual purification. Death inside the capital city was unwelcome and so many people endeavoured to

leave their homes and die somewhere in isolation so that their family did not have to worry about their funeral or fear the pollution caused by death.

LISA 1

Kurgaanide hierarhia.
Prof. Tsude Hiroshi illustratsioon⁹¹

⁹¹ Osaka University Department of Archeology. http://www.let.osaka-u.ac.jp/kouko/nonaka/en/ancient_tomb_period/ancient_tomb_period01.html 08.05.2013

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Irina Möldre (sünnikuupäev: 03.11.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose *Surm ja surmajärgsus Jaapani usundiloos*, mille juhendaja on professor Tarmo Kulmar,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2013